

VÖLGYESI ORSOLYA

Ellenzéki politikusból adminisztrátor?

Egy Pest megyei színházépítető köznemes, Földváry Gábor pályafordulata*

A Nemzeti Színház első időszakáról szóló elbeszélések egyik meghatározó alakja a Pesti Magyar Színház építetőjeként ismertté vált Földváry Gábor, Pest vármegye egykori másodalispánja, akinek mellszobra ma is látható a színház előcsarnokában. Része tehát annak a vizuális panteonnak, amely a nemzeti intézmény 2002-ben átadott épületét díszíti, s egyúttal a színház történetének fontosabb szakaszait s főbb szereplőit reprezentálja. A céltudatos és energikus alispán, aki Széchenyi ellenében is ragaszkodott saját elképzeléséhez, elérte azt, hogy Pest vármegye – mint ahogy ezt Kerényi Ferenc *Pest vármegye irodalmi élete* (2002) című monográfiája is meggyőzően bizonyítja – meglehetősen sokrétű kultúrapártoló tevékenységének csúcsteljesítményét hozza tető alá 1837-ben a Pesti Magyar Színház megnyitásakor.

Földváry életpályája emellett azonban számos ellentmondást is tartalmaz. Éppen ezért érdemes alaposabban is szemügyre venni teljes hivatali pályafutását, annak egyes állomásait, személyes motivációit és döntéseinek politikai kontextusát. Annál is inkább, mert Kerényi Ferenc fent említett monográfiájában úgy látta, valamikor az 1830-as évek végén, de az 1840-es évek elején már mindenképpen jelentős változás következett be a hazai politikai életben, s ez Pest megyében is az addig meghatározó szereplők pozícióvesztéséhez vezetett:

Kétségtelen, hogy a belső korszakhatárnak tekinthető 1841, a *Kelet népe*-vita után nemzedéki-szemléleti különbség is megfigyelhető, a Dubraviczky–Földváry generáció egyre idegenebbül mozgott a politikai publicisztika formálta, a politikai pártalakulás felé haladó közéletben. Helyükre gr. Ráday Gedeon, Nyáry Pál nemzedéke lépett, vagy éppen Nyári Albert, aki ugyan bárónak és Nyárynak született, de arisztokrata rangját hátrahagyva és nevét demokratikusan írva lett a márciusi ifjak egyike, az 1848. évi forradalmi publicisztika munkása.¹

Az alábbiakban arra keressük tehát a választ, hogy Földváry lemondása a másodalispáni tisztségről (1838), s további hivatali pályafutásának alakulása mennyiben magyarázható egy új nemzedék színrelépésével, a hagyományos vármegyei politikálás

* A tanulmány a *Művészetek és tudomány a nemzetépítés szolgálatában a 19. századi Magyarországon* (K 108670) című OTKA kutatás keretében készült. – A szerző az MTA BTK Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa.

1 KERÉNYI Ferenc, *Pest vármegye irodalmi élete (1790–1867)*, Bp., Pest megye Monográfia Közalapítvány, 2002 (Előmunkálatok Pest Megye Monográfiájához, 3), 26–27.

eszköztárának fokozatos átalakulásával, a nyilvánosság új fórumainak térhódításával. Beszélhetünk-e esetében politikai pálfordulásról, vagy csupán a személyes ambíciók kielégítéséről van szó? Mennyire volt tipikus az az életpálya, amely a választott megyei tisztség viselésétől az uralkodó által kinevezett megyei hivatal betöltéséig ívelt?

A kiterjedt kapcsolatokkal és jelentős befolyással bíró Földváry család Pest és Heves megyében rendelkezett birtokokkal. Földváry Gábor (1787–1854) 1810-ben tett ügyvédi vizsgát, s még ugyanebben az évben a Pest megyei solti járás alszolgabírája, 1820-ban pedig főszolgabírája lett. Felesége Csilléry Klára volt, akitől öt gyermeke született, két lány és három fiú: Klára, Erzsébet, Gábor, János és József. 1830-ban az országgyűlési követé választott másodalispánt, Dubraviczky Simont helyettesítette. Az 1832-es tisztújításon aztán Dubraviczky első alispán lett, Földváry pedig a másodalispáni címet nyerte el, ami azt is jelentette, hogy az 1832/36-os országgyűlés alatt ismét követként tevékenykedő Dubraviczky helyetteseként Földvárynak immár meghatározó szerepe lett Pest megye irányításában. Az ország „középponti” megyéjének viselkedése az 1830-as évek első felében meglehetősen sok gondot okozott a kormánynak; elég, ha csak a megyének a rendszeres bizottsági munkálatok kapcsán megfogalmazott véleményére,² vagy az 1833. augusztus 27-ei közgyűlés által elfogadott vallásügyi köriratra, illetve az 1835. szeptemberi 9-ei közgyűlés történéseire gondolunk, amelyen végül is a rendek kikényszerítették a kormánypártinak tartott országgyűlési követ, Péchy Ferenc lemondását, s helyére az ellenzék jelöltjét, Fáy Andrást választották.³ Földváry megyei tisztségviselőként nem szállt, nem is szállhatott szembe a rendek akaratával, ugyanakkor a forrásokból úgy tűnik, a túlzó ellenzéki követeléseket igyekezett mérsékelni, s a közgyűlések menetét is megpróbálta a megfelelő mederben tartani.⁴

Az 1832/36-os országgyűlés befejezése után Pest vármegye politikai értelemben egyre inkább vezérvármegyévé vált, s a többi törvényhatóság számára mintaadó szerepe lett: így határozottan kiállt a perbe fogott Wesselényi Miklós és az országgyűlési ifjak mellett, s a megye főispánjával, József nádorral szemben pártfogásába vette a Kossuth által szerkesztett Törvényhatósági Tudósításokat is. Az 1836–1837 folyamán tartott Pest megyei közgyűlésekről szóló beszámolók szerint Földváry több alkalommal is hevesen kikelt a kormányzat törvénysértő intézkedései ellen, 1836-ban ő vezette azt a küldöttséget, amely a megyének az országgyűlési ifjak ügyével foglalkozó feliratát vitte Bécsbe az uralkodónak. 1837-ben pedig határozott véleményt fogalmazott meg az akkor már letartóztatott Kossuth által szerkesztett Törvényhatósági Tudósítások folytatása érdekében.

Földváry ekkor már szeretett volna első alispán lenni, az 1836 novemberében megtartott tisztújításon azonban ismét csak a másodalispáni pozíciót nyerte el, az első al-

2 VÖLGYESI Orsolya, *Politikai-közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor elején: A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830–1832*, Gyula, Békés Megyei Levéltár, 2002, 29–45.

3 VÖLGYESI Orsolya, *Kormányzati szándékok és vármegyei hatáskör konfliktusa az 1830-as évek első felének Pest megyéjében*, *Történelmi Szemle*, 42(2000), 245–261.

4 Földváry 1835 szeptemberében pl. Nagykőrös, Kecskemét, Irsa, Majosháza és Áporka nemességét próbálta Péchy Ferenc mellé állítani sikertelenül. *Uo.*, 257.

ispán továbbra is Dubraviczky maradt, aki aztán egészen 1845-ig viselte ezt a hivatalt, és ezzel lehetetlenné tette Földváry számára az előrelépést. Földváry állítólag ki is jelentette: másodalispánként nem kíván tovább szolgálni, s amennyiben ismét erre a tisztségre választanak meg, azt csak fél évig fogja viselni. Végül aztán csak 1838-ban mondott le hivataláról. Földváry ezek után sem vált meg a Pesti Magyar Színház iránnyító részvénytársaság választmányának elnöki tisztétől, hivatali karrierje azonban megtorpanni látszott.

Mindehhez hozzájárulhatott, hogy a kormányzat 1837 tavaszán több Pest megyei ellenzéki politikus perbe fogásáról döntött, az infámia-per végül 1837. december 11-én indult meg Ágoston József, Patay József és az eredetileg csak tanúként kihallgatott gróf Ráday Gedeon ellen. Az 1838. január 15-én megtartott közgyűlésen Földváry még egy kemény hangú felirat megfogalmazását javasolta, amelyben a nemzetet és közelebről a vármegyét ért sérelmeket is meg kell említeni. A közgyűlésen megjelenő Széchenyi és gróf Dessewffy Aurél azonban egy mérsékelt, a perbe fogottak számára kegyelmet kérő felirat mellett foglalt állást, amit végül a többség támogatott is. Széchenyi a történeteket egyébként Földváry felett aratott személyes győzelekként értékelte naplójában: „Habe grossen Triumph über Földváry” – írta.⁵ Időközben elterjedt annak híre, hogy a kormányzat vizsgálatot tervez Fáy András és Földváry ellen is, a titkos jelentések szerint Fáy óvatosabbá vált, Földváry pedig egyre inkább személyes ambícióit helyezte előtérbe, s ezért elvesztette az ellenzék bizalmát.⁶ Mindezek mellett úgy tűnik, Földváryt már egyre kevésbé elégitették ki a megyei politizálás nyújtotta keretek.

Földváry adminisztrátori kinevezése ismereteink szerint először 1841 februárjában merült fel, mikor is gróf Mailáth Antal kancellár javaslatot tett néhány megüresedett vagy a kormányzat számára problémássá vált főispáni és adminisztrátori hely betöltésére. Az előterjesztésben hangsúlyosan szerepelt Békés megye, ahol a főispán és a főispáni helytartó személyében is változások voltak várhatóak, hiszen az eddigi főispán, Lánczy József elhunyt, az 1837-ben kinevezett adminisztrátor, Aczél Antal pedig súlyos konfliktusba került a megyei rendekkel, különösen Novák Antal első alispánnal, úgyhogy a kormányzat számára is hasznosabbnak tűnt az áthelyezése. Mailáth békési főispánnak gróf Károlyi Györgyöt ajánlotta,⁷ Aczéllal kapcsolatban még nem tett konkrét javaslatot, de az év szeptemberében a helyzet átmenetileg úgy rendeződött, hogy Aczél megkapta Károlyi eddigi pozícióját, a csongrádi adminisztrátorságot, Károlyi pedig békési főispán lett.⁸

5 *Gróf Széchenyi István naplói*, V, 1836–1843, kiad. VISZOTA Gyula, Bp., Magyar Történelmi Társulat (Gróf Széchenyi István Összes Munkái, 14), 145.

6 A perek időszakáról lásd bővebben VÖLGYESI Orsolya, *Pest megye és az ellenzéki politizálás lehetőségei (1836–1838) = Magyarhontól az Újvilágig: Emlékkönyv Urbán Aladár ötvenéves tanári jubileumára*, szerk. ERDŐDY Gábor, HERMANN Róbert, Bp., Argumentum, 2002, 162–179.

7 A nádor gróf Károlyi Györgyöt eredetileg bihari főispánnak ajánlotta, gróf Zichy Ferenc helyére, akit viszont Árva vármegye főispánjává akartak kinevezni.

8 Lásd még: Pesti Hírlap, 1841/76 (szept. 26.).

A kancellár az említett előterjesztésében Földváryt Csanád megye főispáni helytartójának javasolta, mivel véleménye szerint az addigi adminisztrátor, Kállay István nemrég elnyert másik hivatala mellett nem tudja megfelelően ellátni feladatát (Kállay a pénzügyi igazgatásban kapott párhuzamos feladatot, a máramarosi kamarai igazgatóság adminisztrátora lett). Helyére tehát a kancellár Ambrózy Lajost vagy Földváryt ajánlotta, az utóbbi esetében kiemelte, hogy Pest megye egykori másodalispánja a feladathoz elegendő vagyonnal rendelkezik, továbbá energikus, tetterős személyiségről van szó, aki több esetben is olyan önállóságról és jellemzilárdságról tett bizonyosságot, amely kiváltképp alkalmassá teszi őt a feladatra.

Kállay azonban a helyén maradt, Földváry pedig csak egy évvel később, tehát 1842-ben kapott kinevezést, mégpedig Csongrád megyébe. Az ügy háttérében az állt, hogy Komáromy István, Torna vármegye frissen kinevezett főispánja egészségi állapotának megromlására való hivatkozással lemondott tisztségéről. Ezzel egy időben Aczél Antal a Csongrád megyei főispáni méltóságért folyamodott az uralkodóhoz. Mint ilyen esetekben mindig, a nádor is kifejtette álláspontját, véleményét 1842. március 12-én vetette papírra.⁹ Úgy vélte, Aczélnek a Békés megyei rendekkel elhúzódó konfliktusa nem tenné lehetővé, hogy a Békéssel szomszédos Csongrádban eredményesen működjön, ezért azt javasolta, Aczél Torna megyébe nevezék ki főispánnak, mert ott ez a probléma nem állna fenn. A kancellár ezt a megoldást elfogadta, ekkor azonban intézkedni kellett a megüresedett Csongrád megyei adminisztrátori tisztség betöltéséről, erre a pozícióra Mailáth Földváryt javasolta. A kancellár ez alkalommal hivatkozott az egy évvel korábbi felség-előterjesztésében megfogalmazottakra, mely szerint Földváryt kiváló jellembeli tulajdonságai alkalmassá teszik az egyébként nehéz terepnek bizonyuló Csongrád irányítására.

Földváry kinevezéséről tehát 1842 májusában született meg az uralkodói döntés Komáromy István, Aczél Antal és gróf Andrássy György ügyével összekapcsolva. Komáromy helyére, Torna megyébe Aczél neveztek ki, Andrássy pedig Sáros megye főispánja lett.¹⁰ Földváryt betegsége miatt csak 1843 tavaszán, április 10-én iktatták be.¹¹ Csongrádi tevékenységére e helyen nincs mód részletesebben kitérni, ám az bizonyos, hogy hivatalba lépése után rögtön nehéz feladattal szembesült: a megyei tisztújítást, majd pedig az 1843/44. évi országgyűlésre szóló követválasztást kellett levezénelnie.¹²

9 „Hujus porro acceptationis adminiculo rem intuitu alterius Recurrentis, quippe Antonii Aczél ita accommodandam existimo, ut cum ab eo moderationem Comitatus Csongrádiensis, ob viciniam Comitatus Békesiensis, et inter eum et Status ibidem praecedentes ingratas differentias, haud meliori cum successu gerendam fore praevidere sit, idem in remotioris Comitatus Tornensis, ad quem adjuncta illa se vel non, vel omnem in casum longe minori in mensura exerunt, Supremum Comitem clementer renunciatur; pro Supremo autem Moderatore Comitatus Csongradiensis delectum ex illis faciendum, puto, quibus cum familia Comitum Károlyi, veluit permagno eoque favente signanter hoc etiam in Comitatu Csongradiensi influxu pollentium, bona consensio intercedit.” Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Országos Levéltára (OL) Magyar Kancelláriai Levéltár, Magyar Királyi Kancellária, Acta Praesidialia (A 45; a továbbiakban Acta praes.), 1842: 334.

10 A kinevezésről lásd még Pesti Hírlap, 1842/150 (jún. 9.).

11 Pesti Hírlap, 1843/239 (ápr. 16.) és Pesti Hírlap, 1843/242 (ápr. 27.).

12 Földváry ezzel kapcsolatos beszámolóit lásd MNL OL Acta praes. 1843: 242, 1843: 323, 1843: 382.

Ezzel nagyjából egy időben királyi biztosnak nevezték ki Biharba, az ottani főispáni helytartó, Tisza Lajos és Beöthy Ödön alispán közötti állandó konfliktusok kivizsgálására.¹³

1844 végén dolgozták ki annak az új rendszernek az alapjait, melyet kormányzati oldalról egykorúan „neue Maßregel” vagy „administratorische Maßregel” kifejezéssel illettek, s melyet az ellenzék „Kreishauptmann-System”-nek nevezett, s teljes mértékben elutasított. Ennek egyik fontos eleme volt, hogy a főispánoknak és helyetteseiknek (az adminisztrátoroknak) az eddigi gyakorlattól eltérően állandóan a rájuk bízott törvényhatóságban kellett lakniuk, személyesen részt kellett venniük a közigazgatásban és a törvénykezésben, egyéb megbízásaikról pedig le kellett mondaniuk, ennek fejében viszont magas fizetést, 5-6000 forintot kaptak.¹⁴ Legfontosabb politikai feladatuk az volt, hogy az ellenzéket a vármegyékben visszaszorítsák, s a következő országgyűlésre az alsótáblán biztosítsák a kormánytöbbséget. Az új rendszer alapjainak lerakását gróf Apponyi Györgyre bízta, akit az uralkodó 1844 novemberében második alkancellárrá nevezett ki.

Az új főispánok és adminisztrátorok kinevezése első körben 1845 elején lezajlott. A kancellária elnöki bizottságának 1845. február 6-ai felterjesztése 10 megye főispánja, illetve adminisztrátora esetében nem javasolt változást, a későbbiek szempontjából lényeges, hogy ekkor még Pest vármegye 1837 óta hivatalban lévő főispáni helytartóját, báró Prónay Albertet is ebbe a kategóriába sorolták. Szatmár megye kapcsán, mivel a főispán, báró Vécsey Miklós már régóta jelezte, hogy egyre súlyosbodó betegsége miatt a megye irányítását nem tudja vállalni, szükségessé vált egy megfelelő helyettesről gondoskodni. Így a kancellária a nádorral teljes egyetértésben az eddigi csongrádi adminisztrátort, Földváry Gábort javasolta Szatmár megye adminisztrátorának, helyére pedig Bene Józsefet, a diósgyőri és tokaji kamarai uradalom prefektusát ajánlotta, aki a megyének az 1832/36-os országgyűlésen követe volt, s akinek tevékenységével és személyes adottságaival a kormányzat igen elégedett volt, mint ahogy ezt az előterjesztés méltató szavai is bizonyítják. Az uralkodó a kancellária elnöki bizottságának javaslatát február 26-án hagyta jóvá.¹⁵ Csakhogy nem sokkal ezután, 1845. március 7-én Földváry levéllel fordult a kancellárhoz és magához az uralkodóhoz. Kijelentette, hogy nem tudja elfogadni a Szatmár megyébe szóló kinevezést:

Magam vagyok ugyan is az egész országban ki elmondhatom, hogy »a szerencse közepén is szerencsétlen vagyok«, mert midőn egyfelől Felséged kegyelmét érdemtelen is szerencsés vagyok tapasztalni, másfelől legmagasabb parancsainak meg nem felelhetek: mert midőn mások olly megyék' kormányára rendeltetnek, hol eddig is, vagy ez előtt szolgáltak, vagy ahol laknak: vélem lakásom, és Pest s Heves Vármegyében lévő

13 A vizsgálatot Földváry valamikor 1843 májusában kezdhette meg. Pesti Napló, 1843/248 (máj. 18.). A vizsgálat eredményéről lásd MNL OL Magyar Kancelláriai Levéltár, Magyar Királyi Kancellária, Acta generalia (A 39) 1844: 8951.

14 A rendelkezést lásd MNL OL Regnikoláris Levéltár, Archivum palatinale secretum archiducis Josephi, Praesidialia (N 22; a továbbiakban: József nádor titk. praes.) 1845: 351.

15 MNL OL Acta praes. 1845: 135.

birtokomnál fogva is, ez nem történhetik, mert ezen megyékben szolgálatot nem tehetnek: hanem Szathmár Vármegyébe, mostani lakásomtól több mint harmincz mérföldre, hol semmi birtokom nincs, kellene mennem. És ha a' még nem egészen helyre állott egészségemet nem tekinteném is, mit valahányszor Felsőged' parancsa, és a' közjó, úgy kívánják, valamint eddig, úgy ezután se veszek tekintetbe: – van Anjoktól halál által megfosztott két beteges, és évek óta beteges gyermekem, kiket a' Pesti orvosoktól oly messzire sem vihetek, sem őket Atyai kötelesség' elmulasztása nélkül magamtól el nem hagyhatom.

A kancellárnak azt is megírta, hogy egyik gyermeke olyan bőrbajban szenved, amelyet a pesti orvosok sem tudtak eredményesen kezelni, most azonban remény van arra, hogy Bécsből Balassa János professzor talán sikeresebb lesz. Másik gyermeke pedig két évvel ezelőtt elcsúszott, s azóta egyik lábát nem tudja használni, ennek gyógyításában azonban eddig még Balassa sem ért el eredményeket.¹⁶ A Mailáthhoz írt levelében nehezményezte továbbá, hogy a Nemzeti Újság 1845 februárjában úgy adott hírt Bene József csongrádi kinevezéséről, hogy az addigi adminisztrátorról (vagyis Földváryról), annak további sorsáról egy szó sem esett, ami nyilván kellemetlen volt Földváry számára.¹⁷

Úgy tűnik, Szatmár megye adminisztrátori helye ügyében hosszú hónapokig nem történt érdemi intézkedés. Az uralkodó először 1845. augusztus 1-jén kért tájékoztatást Földváry magatartásáról, eközben a Szatmárban kialakult tarthatatlan helyzetről számolt be gróf Károlyi György 1845. július 31-én kelt levele is, amely szerint a megyében két éve nem tartották meg az esedékes tisztújítást, az időközbeni lemondások miatt több tisztség betöltetlen:

mert miután Földvári Gábor ő méltósága a megyei Rendekhez írtt, és a legközelebbi Közgyűlésen tárgyalandó levelében nyíltan és határozottan meg írta, mi szerint ő e megye főispáni helytartóságát el nem fogadván ez iránti nyilatkozatát már rég beadá, tartani lehet, – mint észre vevém, hogy a Rendek kiknek beketúrásokat eddig is csak Ő Felsőgednek legfőbb kormánya eránti őszinte bizodalnok táplálta, az illy hosszasan nélkülözött főkormányzás hijányának sok tekintetben már is fájdalmas érzetében elkeseredve olly indítványokat teendenek, mellyek ha határozatba nem mennek is, már magokban a' hangulatokban kellemetlenek, de a közigazgatásnak külömben is elbágyadt életére minden esetre kártékony hatásuak lehetnek.¹⁸

A kancellár augusztus 12-ei felterjesztésében előrebocsájtotta: Földváry nem a hivatalos úton utasította vissza új hivatalát, ezért az elnöki bizottság nem volt abban a hely-

16 *Uo.*, 1845: 742, 2r.

17 „Excellentiádnak megírni bátorkodtam; ámbár tudom, míg bírom, annyit, mennyit lehet, tenni kötelességem, koránt sem a' hivatalra vágyás, hanem azon hírlapnak illetén erántam a' közönség előtt semmi esetre jót nem jelenthető értesítései tették azt mintegy kötelességemmé, melly alkalmatlankodásomért, annyival inkább, mivel Excellentiád' kegyelmét mindég szerencsés voltam tapasztalni, újra engedelmet kérek.” *Uo.*, 1845: 742, 1r.

18 *Uo.*, 1845: 504.

zetben, hogy erről felterjesztést készítsen. A kancellár pedig az utólagosan megküldött hivatalos lemondást addig nem akarta elfogadni, amíg erről személyesen nem beszél az érintettel. Összességében Mailáth úgy látta, Földváry mindeddig kifogástalan magatartást tanúsított, a kinevezést visszautasító lépése éppen ezért váratlan, és minden bizonnyal betegségének, valamint a kielégítetlen ambícióból fakadó érzékenységének tulajdonítható. Mailáth arra is utalt, hogy információi szerint a Csongrád megyei rendek Földváry lemondólevelét, annak kétértelmű kifejezéseit nagy ünnepléssel fogadták, s az a nézet alakult ki, mintha az új rendszabályoknak Földváry nem lenne feltétlen támogatója. A kancellár végül azt javasolta, fogadják el Földváry lemondását, s az uralkodó kérjen a kancellária elnöki bizottságától újabb javaslatot az így ismét megüresedő pozícióra. Az uralkodó azonban a döntés előtt meg akarta ismerni Földváry lemondólevelét és a Csongrád megyei rendek előtt felolvasott búcsúlevelét, ami azt jelzi, hogy a főispáni helytartó lojalitása kapcsán kérdőjelek merülhettek fel.

A kancellár Bene Józsefet 1845 szeptemberében kereste meg hivatalosan Földváry lemondó levele ügyében. Az új főispáni helytartó október 25-én küldte meg a kért dokumentum másolatát. Mint kiderült, Földváry búcsúlevelét az 1845. június 3-ai közgyűlésen olvasták fel, a leköszönő főispáni helytartó a Csongrád megyei rendekkel is közölte, hogy új hivatalát nem tudja elfoglalni, majd így fogalmazott:

A' hivatalokban gyakori változást soha se tartottam jónak. – Kevés idő alatt sokat alig lehet tenni, még kevesebbet, ha azon kevés időből is el ragad egy részt a' betegség. – Nem csak hogy nem tehettem, a' mit akartam, de még nem is láthattam a' Tettes Vármegye útjait, gátjait, az áradásoknak ki tett szép tájéket, melyeken pedig igazítani, segíteni el szánt akaratom volt. Nehéz lett volna a' Tettes KK és Rendektől elválás akár mikor is, nehezebb most, mert éppen váratlan. [...]¹⁹

A kancellária elnöki bizottságának a bekért dokumentumokkal kapcsolatos felség-előterjesztése csak november 8-án készült el.²⁰ Ebben a bizottság azt javasolta, hogy a kormány tekintélye és a Szatmár megyei állapotok is azt kívánják, hogy mielőbb szülessen döntés, vagyis az uralkodó fogadja el Földváry lemondását. A búcsúlevelében szereplő kijelentéseket pedig igyekeztek Földváry érzékenységének és nem teljesen kifogástalan egészségi állapotának tulajdonítani.

Eközben Apponyi György úgy látta, az 1844 végén bevezetett új rendszabályok csak formailag teljesültek, ezért az eredményesebb működés érdekében az uralkodó számára készített feljegyzéseiben többek között azt javasolta, hogy a Pest megyében működő ellenzék visszaszorítása érdekében a megye főispáni helytartóját, báró Prónay Albertet mentse fel. Prónay helyére pedig ifjabb Mailáth Györgyöt, Baranya megye adminisztrátorát ajánlotta.²¹ Az uralkodó 1845 decemberében legfelsőbb kéziratban fordult

19 Uo., 1845: 748, 2r.

20 Uo., 1845: 748, a tisztázatot lásd uo., 1846: 257.

21 *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*, I, összegyűjt., szerk., bev. ANDICS Erzsébet, Bp., Akadémiai, 1981, 176–177.

a nádorhoz a Pest megyei adminisztrátor ügyében. Időközben azonban maga Prónay is megalékelte a számára egyre terhesebbé váló feladatot, s 1846. február 3-án benyújtotta lemondását: „de ezen Pest megye rendei majdnem általános többségének gondolkozása módja, sőt tettekké váló tárgyalásai, s a tisztikar több tagjai eljárásai modora, világosan olly elvekből indultnak esmértetvén általam el, mellyeket osztani polgári kötelességemről való fogalmaim, és meggyőződéseim tilt” – indokolta a nádorhoz írt levelében elhatározását.²²

József nádor egy hónappal későbbi felterjesztésében három személyt jelölt a megüresedett pozícióra: Földvály Gábort, Somssich Pál helytartótanácsi tanácsost, és báró Nyáry Albertet, a Királyi Tábla bíróját, s egyúttal kezdeményezte, hogy Prónayt nevezzék ki a Hétszemélyes Tábla bírójává.²³ A nádor szerint Földvály mellett nemcsak az szólt, hogy megyebeli birtokos volt, hanem az is, hogy mint volt másodalispán jól ismerte a helyi viszonyokat, és számos támogatója volt a helyi protestáns nemesség körében. A kancellária elnöki bizottsága egyetértett a nádorral, s szintén Földvály kinevezését javasolta.²⁴ Az uralkodó 1846 áprilisában Apponyi eredeti elképzelésével szemben a nádor által első helyen ajánlott Földváryt bízta meg a feladattal, aki a kinevezést ezúttal vonakodás nélkül elfogadta, s júniusban hivatalba is lépett. Mindez azt is igazolta, hogy Földvárynak korábban nem elvi kifogásai voltak az adminisztrátori rendszerrel szemben.²⁵

Földvály Pest megyei működése nem hozott átütő eredményeket a kormányzat számára, s ő maga sem remélt azonnali változásokat:

miután ezen megyének kormánya akkor bizatott rám, mikor már azzal bírni nem lehetett, mint azt a' gyűlések folyama mutatta, midőn a' halgatóságot se volt képes senki többé rendre bírni, alig ígérhetem, hogy azonnal vagy rövid idő alatt, mindenben kellő rendet hozzak be [...]. Szándékom lépcsőről lépcsőre menni, nem egyszerre az ellenzéket leverni, mit az a' szerént nem egy hamar felejtvén, a' tanácskozások biztosság alig lehetnének, így reményem, hogy valamit tehetek, kivált ha nagyobb tekintélyt adhatok a' hivatalnak, mint az előtt volt [...].²⁶

Legfontosabb feladata 1847 októberében Kossuth követté választásának megakadályozása lett volna. Mivel a megye saját hatáskörében 1841-ben kiterjesztette a szavazati jogot a honoráciorokra is, az 1847-es követszavaztatás alkalmával már nemcsak a főként vidéken élő nemesi szavazórteget kellett megnyerni és a már hagyományosnak mondható kortesttechnikákkal mozgósítani, hanem a Pest városában és a vidéken élő honorácior-réteget is meg kellett szólítani. Földvály, aki a hagyományos kortesttechnikákat

22 MNL OL József nádor titk. praes. 1846. Irregistrata No. XXIII.

23 Uo., 1846. Irregistrata No. XLIV/1.

24 MNL OL Acta praes. 1846: 189, 258.

25 Az adminisztrátori rendszerről és Pest megye reakciójáról lásd VÖLGYESI Orsolya, *Kossuth Lajos és Pest vármegye 1845-ben = Tanulmányok Pest megye monográfiájához, I, Bp., Pest Megye Monográfia Közalapítvány, 2005 (Előmunkálatok Pest Megye Monográfiájához, 4), 101–116.*

26 MNL OL Acta praes. 1846: 551, 2v.

s a helyi erőviszonyokat jól ismerte, és saját bevallása szerint az 1845-ös tisztújításon, hasonló körülmények között eredményesen tudott fellépni gróf Ráday Gedeonnal szemben a szintén ellenzéki Nyáry Pál érdekében, az 1847-es követválasztáson már nem tudott érvényt szerezni a kormány akaratának, bár Kossuth ellenjelöltje, a megyei ellenzék egy része által is támogatott Balla Endre annyi szavazatot kapott, hogy az korábban elég lett volna a győzelemhez. Ebben a szituációban tehát nem egyszerűen a helyi konzervatívok és liberálisok álltak szemben, és nem csupán az idősebb és fiatalabb generáció konfliktusáról volt szó, hanem új választói rétegek soha nem látott mobilizálásával is számolni kellett, amire nem volt felkészülve sem a kormányzat, sem a hagyományos vármegyei politika keretei között szocializálódott elit – sem az anyagi erőforrások, sem pedig az újszerű és látványos kampányelemek tekintetében.²⁷

Földváry hivatali pályafutását, politikai magatartását nehéz egységben szemlélni, e tekintetben mintha valóban éles cezúra lenne az 1830-as és az 1840-es évek között. Mérsékelt ellenzéki magatartása az 1830-as években sok kellemetlenséget okozott a kormányzatnak, különösen Pálffy Fidél kancellárnak,²⁸ az 1839-ben hivatalba lépő Mailáth Antal azonban mindig elismeréssel beszélt az egykori másodalispánról, s korábbi kormányellenesnek tekinthető megnyilvánulásait sohasem emlegette fel. Nagy elismeréssel szólt róla József nádor is, elismerve a megyei adminisztrációban játszott pozitív szerepét. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy az 1840-es évekbeli kancelláriai iratok Földváry esetében nem is említik a Pesti Magyar Színház létrehozásában játszott megkerülhetetlen szerepét.

Hivatali pályafutásában a legnagyobb kérdőjel nyilvánvalóan az adminisztrátori rendszerben való közreműködése, hiszen joggal merül fel a kérdés: hogyan egyeztethető össze ez a magatartása korábbi, a megyei autonómiát következetesen védő fel fogásával. Számottevő szubjektív forrás híján csak következtethetünk arra, hogy az egyébként tehetséges és ambiciózus Földváry az 1830-as évek második felében döntött egy karrierlehetőség mellett, s döntése mellett nyilvánvalóan megmaradt a kormányzati politika változása ellenére is.

Az adminisztrátori rendszerben szerepet vállaló köznemesi származású személyek közül Aczél Antal, Andrassy József, Tisza Lajos, Zmeskál Móric, Czindery László, Vitéz János, Bene József, Gyertyánffy Dávid, Marich Dávid István, Luka Sándor az 1830-as években országgyűlési követként és vezető megyei tisztségviselőként fontos szerepet játszottak a megyéjük életében, találunk közöttük kezdettől kormánypártiakat és egykori ellenzékiet. Voltak olyanok, akik már évek óta főispánként vagy főispáni helytartóként működtek, s voltak olyanok, akik, bár már egy ideje valamilyen kormányhivatalt viseltek, de csak 1845–1846-ban léptek be a megyei irányítás szintjére,

27 Lásd bővebben VÖLGYESI Orsolya, *Kereslet és kínálat a rendi politikában: Kossuth Lajos Pest megyei követté választása 1847-ben = Piacok a társadalomban és a történelemben (A Hajnal István Kör–Társadalomtörténeti Egyesület 2012. évi debreceni konferenciájának kötete)*, szerk. HALMOS Károly, KISS Zsuzsanna, KLEMENT Judit, Bp., Hajnal István Kör–Társadalomtörténeti Egyesület, 2014 (Rendi Társadalom – Polgári Társadalom, 26), 435–447.

28 TAKÁTS Sándor, *Földváry Gábor és Pálffy Fidél = Uő, Kémvilág Magyarországon*, Bp., Szépirodalmi, 1980, 84–90.

az Apponyi nevével fémjelzett új rendszer keretei közé. Földvály pályáját személyes ambíciói, családi körülményei, a politikai környezet változása s az esetleges generációs konfliktusok együttesen alakították, hivatali karrierje bizonyos szempontból tehát tipikusnak mondható.

Székely József, Pest megye főlevéltárosa 1886-ban a következőket írta:

Földvály Gáborról, a közigazgatási tisztviselőről, el lehet mondani, hogy hivatalában pontos és szigorú volt; az egyenes szót szerette s inkább akart kifejezéseiben nyers lenni, mint a valót nem a maga nevéen nevezni. De sok taktika és nagy szeretetreméltóság lakott ez aulikus emberben. József nádor nagyon kedvelte, s ennek számtalanszor jelét is adta. Az 1831. évi nagy kholera alkalmával Földvály Gábor nemcsak a legcélrányosabb intézkedéseket tette, de azok végrehajtását személyes jelenlétével is sikeresítette; polgári kötelességét emberszeretettel egyesíté gyakran élete veszedelmével is.²⁹

Amikor tehát Földvály politikai pályáját az utókor már csak az „aulikus” jelzővel illette, s e tekintetben homogénnek gondolta, a színházügyben végzett munkáját továbbra is elismeréssel említették, olyannyira, hogy Székely írásában hangsúlyosan kapcsolta össze Földvály egy évvel később, 1887-ben ünneplendő századik születésnapját s a Pesti Magyar Színház megnyitásának ugyanerre az évre eső ötvenedik évfordulóját.

29 Székely József, *Földvály Gábor (1787–1854)*, Vasárnapi Újság, 33(1886)/7 (febr. 14.).